

det ikke, får de humanistiske fag ingen mulighed for at trænge ud til en bredere del af befolkningen og anfægte den i dens meninger og livsstil, sådan som Brandes i høj grad evnede det. Sker det ikke, mister disse fag og deres udøvere deres væsentligste berettigelse, hvad mange af dem er godt på vej til, hvis det ikke allerede er sket.

Leo Tandrup

Erik Helmer Pedersen (red.): *Brev fra Amerika, Danske udvandrerbreve 1874-1922*. (Gyldendal, 1981). 414 s., 30 s. fotografier.

Siden den moderne historieforskning mere og mere er gået væk fra belysningen af personers historie til fordel for »græsroddernes dunkelt oplyste og sammenfiltrede verden« (s. 11) har en arbejdsgruppe ved Københavns Universitet under vejledning af redaktøren Erik Helmer Pedersen beskæftiget sig med udvandrerhistorien. For at få fat i emigranternes egne kilder har gruppen i dagbladet Politiken i 1978 opfordret folk til at lede i deres gemmer efter gamle emigrantbreve. Responsen var stor, og den anmeldte bog er en antologi af de seks givtigste brevsamlinger. Brevskriverne repræsenterer forskellige erhverv, de er landmænd/koner, syersker, fiskere og en jurist, de kommer fra forskellige egne af Danmark (Jylland, Sjælland og Fyn) og bosætter sig også i forskellige dele af USA (Midtvest, Kalifornien og Texas). Dermed er der sørget for en vis spredning for eventuelt at kunne finde nogle almengyldige træk. Et af de mange problemer ved udgivelsen er jo, at disse breve kun er en mindste brøkdel af de breve, som emigranter sendte hjem. Bogen indledes da også med en redegørelse for de mange problemer og tanker, der knytter sig til en sådan udgivelse, hvor der både belyses f.eks. bre-

venes pulleffekt, udvandringens baggrund og omfang, udvandrernes skæbne i USA historiografisk set, brevenes kildeværdi, nogle tanker om hvordan man evt. kan rubricere brevenes indhold samt udgiverproblemer og nogle kort over skribenters herkomst, og hvor de slog sig ned i USA. Det forekommer mig dog, at EHP ligesom har villet tilgodese for mange aspekter, han har også henvendt sig for fraterniserende til en bred læzerskare: f.eks.: »Dog skulle det ikke være umuligt for en udenforstående læser at pejle sig ind på de sjælelige vibrationer, som dengang som nu forplanter sig videre fra de blegnede dokumenter. Retskrivningspedanter og personer, der i det hele taget lider af æstetisk overfølsomhed, vil her få brug for den røde blyant. Den tanke ligger dog ikke så fjernt, at der i disse »almuebreve« eksisterer en kortere – og lettere farbar – vej til hjertets inderste lønkammer, end tilfældet vil være, når en intellektuelt trænet brevsriver giver sig til at tolke sig selv.« (s. 23). Og følgende passage føles lidt mærkeligt, efter henvisning til Hvidts disputats. »Skulle den tanke at læse en doktorafhandling virke afskrækkende, kan i stedet henvises til hans populærhistoriske sammenfatning »Danske veje vestpå – en bog om udvandringen til Amerika« (1976)«, (s. 16).

Efter denne kalejdoskopagtige indledning følger de 6 brevsamlinger, hver med sin udgiver, indledt med lidt baggrundshistorie for brevsriveren/ne og afsluttet med en efterskrift, der prøver at trække nogle linjer op, samt noter og nogle fotografier. Det drejer sig om

1. Fra tjenestekarl til repræsentant. Hans Madsen Kokjers breve fra Iowa og Nebraska 1874-1918 (ialt 85 breve). Den pågældende udvandrer 1874 fra Andst ved Kolding til Clarks, Nebra-

ska. Udgivet af Marianne Hjordt Hansen.

2. Tre kvindeskæbner i Iowa og Nebraska.

Line, Sophie og Jane Madsens breve 1880-1921 (ialt 48 breve). De tre kvinder udvandrer sammen med deres forældre 1869 fra Klippinge på Stevns til Story City, Iowa. Udgivet af Birthe Vestergaard.

3. En stevnsk husmandsfamilie i Nebraska.

Karen Marie Petersens og hendes børns breve 1886-1921 (ialt 57 breve). Denne familie udvandrer i to omgange, hhv. 1881 og 1886 fra Klippinge på Stevns til et område nær Omaha, Nebraska. Udgivet af Steffen Elmer Jørgensen.

4. Farmertilværelse i Kalifornien og Texas.

Sine og Hans Chr. Nygaard Hansens breve 1887-1910 (ialt 105 breve). De to brevskrivere udvandrer i 1887 fra Ulbølle på Fyn til Kalifornien, hvorfra de senere vandrer videre til kolonien Danevang i det sydlige Texas. Udgiver Anne Lisbeth Olsen.

5. Fiskerfamilien ved Michigan-søen.

Hans og Marie Jørgensens breve 1892-1922 (ialt 41 breve). I to tempi udvandrer familien fra Ulbølle på Fyn til Ford River, Michigan: i 1892 udvandrer Hans Jørgensen, og tre år senere følger hustruen og børnene efter. Udgivet af Niels Peter Stilling.

6. Juristen på prærien.

Christian (Jensen) Asks breve 1902-1912 (ialt 18 breve). Den pågældende udvandrer i 1901 fra Lyngby ved København til diverse lokaliteter i Midtvesten. Udgivet af Niels Peter Stilling.

Hovedsynspunktet under udgivelsen af disse breve har været at tegne udvandrernes assimilationsproces i den nye verden ved hjælp af deres egne breve. Og det kommer meget klart frem i de 6

samlinger. Om man så skal bruge så firkantede målekriterier som tiltagende hyppighed af engelske ord i brevene eller aftagende antal breve hjem som bevis for, at skribenterne blev assimilerede, vil jeg lade stå hen. Der kunne diskuteres forskellige udgiverprincipper for retskrivningsgengivelse, referatform af mindre »vigtige« passager/breve, men et subjektivt skøn vil altid være det afgørende moment.

Alle 6 samlinger er meget spændende, ikke mindst måske den sidste, hvis skribent er en falleret »underretssagfører«, der har formøbet sine mange og store indtægter – bl.a. fra ejendomspekulation, og som, efter at familien havde hjulpet til ved dækning af nogle poster, stak af til USA for der at begynde med bare næver (der ikke var synderlig stærke pga. penne- og ikke skovhugstarbejde). Han sendte de kærligste breve hjem og modtager efter alt at dømme lige så kærlige breve, har det rigtig skidt de første år, for til sidst at ende – godt nok ikke som millionær – men som en ganske habil herre, der efterlader sig kr. 400.000 i 1940.

Nej, ud fra en anmelderposition er den 2. samling mere interessant: Allerede i indledningen blev der sagt, at »nybyggerkvindens skæbne i det fremmede er et facetteret og utroligt medrivende kapitel i udvandringshistorien. På den ene side kan der ikke herske tvivl om, at hun bar sin rigelige part af de prøvelser, et liv ude på den barske prærie bød tilflytterne. Det kan dog på den anden side heller ikke afvises, at hun her fik større mulighed for personlig udfoldelse, end tilfældet ville have været i en dansk lilleby-sammenhæng med dens fast optrukne grænser for kvindens rolle i hjem og samfund.« (s. 32) Derfor er man spændt på de 3 søstres breve til deres farbroder i København, hvad de afspejler med hensyn til kvindernes assimilationsproces og for-

hold derovre. Og udgiveren Birthe Vestergaard, der for øvrigt arbejder med et bredere »emigrantkvindeprojekt i de amerikanske præriestater,« konkluderer i efterskriften: »Den situation, der gennem disse breve tegner sig for den unge, kvindelige immigrant, er nok den, at hun ikke havde de samme muligheder som den unge mandlige immigrant for at skabe sig en økonomisk tryk fremtid. Afgørende er her, at hun ikke udelukkende ved egen hjælp kan arbejde sig op til middelklassestatus. Alene i ægteskabet kunne hun finde en sådan tryghed. Sophie gifter sig med en dygtig og arbejdsom mand og bliver herigennem betrygget. Hendes søstre Line og Jane er derimod henvist til at leve af typisk kvindearbejde, som ikke forefindes i samme omfang som mandlige sysler og som ovenikøbet er dårlige aflønnet. Kun som lærerinde kunne en kvinde i nybyggerenssamfundet nå op på en aflønning, der svarede til lønnen for en faglært, mandlig arbejder.« (s. 129). Det vil altså med andre ord sige, at forholdene for kvinder derovre stort set var de samme som herhjemme, og hvad assimilationsprocessen angår, viser det sig, at den yngste pige, der var 11 år ved udvandringen, bliver mest assimileret; at hun så også giftede sig med en amerikaner i modsætning til den ældre søster, der bliver dansk gift og den ældste søster, der slet ikke bliver gift, hjælper selvfølgelig til. Men det gælder lige så meget, som hvis skribenterne havde været 3 drenge. Jo yngre børn er ved udvandringen, des lettere forløber deres assimilation. Ren kvindespecifikt byder brevsamlingen (måske overraskende nok) ikke på nogle overraskelser, og »nybyggerkvinden« traf vi næppe her, den ældste pige var en lille (nok) pukkelrygget syerske, den midterste blev malerkone og den yngste – hører vi – har lidt syarbejde. Man skal nok passe på ikke at

presse en enkelt samling ind i en (ønsket) større sammenhæng.

Bogen er som sagt medrivende læsning, der dog i begyndelsen af hver samling bliver brat afbrudt, fordi man skal sætte sig ind i et nyt persongalleri: et lille skema over de i brevene omtalte hovedpersoners (slægtskabs) forhold til hinanden ville nok have afhjulpet kvalerne noget. Men ellers er der ved udgivelsen af disse brevsamlinger gjort et stort og godt stykke arbejde.

Gerda Bonderup

Ida F. Ferdinand og Bodil Thomsen:
Byens børn. Børns levevilkår år 1900 belyst ved eksempler fra Vejle.
(Historisk Revy, Åbyhøj, 1982)

Afhandlingen vil vise børnenes placering i forhold til samfundsstrukturen: i familien, i skolesystemet og i arbejdslivet. Det tager nogen tid, før man når frem til bogens egentlige emne, for først skal de ydre rammer udfyldes. Det drejer sig om byens kvartersdannelse, særlig boligforholdene omkring to gader i byen, Staldgårdsgade og Holmen, samt arbejderfamiliens vilkår under Vejles tidlige industrielle periode. Det betyder, at mindre end halvdelen af bogen specifikt omhandler børnenes vilkår, og også her er en stor del af pladsen optaget af generelle diskussioner. Dette medfører dog ikke, at lokalundersøgelserne ikke har værdi, men man kunne ønske, at der var ofret mere plads og opmærksomhed på dem.

Årsagen hertil kan man udlede af bogens kilde- og litteraturgennemgang: Børnearbejdet i Vejle findes kun sparsomt belyst, nemlig i 2. Fabrikinspektors korrespondancesager fra 1890-1901, samt i en pamflet forfattet af en lokal lærer. Derudover har man benyttet sig af erindringer, dels fra Na-